

МІФОПОЕТИКА ВІРШОВАНОГО ІНТЕРТЕКСТУ В РОМАНІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «КОМПРОМІС»

Галина Пагутяк доволі часто апелює як до фольклорної, так і авторської поезії, інтерпретує образи митців і збирачів народної творчості. Так, у повісті «Гірчичне зерно» міфологічного аранжування набуває образ українського поета О. Козловського (1876–1898), чия збірка «Мирти й кипариси» (1905) здобула високу оцінку І. Франка. У цьому ж творі постає образ відомого польського фольклориста й етнографа З. Доленги-Ходаковського (справжнє ім'я – Адам Чарноцький) (1784–1925), а поетичні цитати з його записів письменниці наводить в есеї «Рукави, вологі від роси». У романі «Магнат» Г. Пагутяк звертається до образу українського гуманіста, письменника й поета Яна Щасного Гербурта з Добромиля, використовуючи у творі текст однієї з його пісень. Лірична пісня виступає інтертекстом повісті-балади «Соловейко». Про народну пісню письменниці розмірковує в есеї «Рукави, вологі від роси»: *«У пісні можна відшукати все, як у великого поета, такого, як Шевченко, котрий часом зливався з народною піснею, ставав її автором, а часом віддалявся, шукаючи інших форм, що зближували поезію зі священними текстами»* [3, с. 111].

Найбільш репрезентативним твором з точки зору функціонування народнопоетичних інтертекстів, на нашу думку, є роман «Компроміс», який досі не розглядався в цьому аспекті, чим і визначається актуальність обраної нами теми.

У романі Г. Пагутяк «Компроміс», що входить до збірки «Потрапити в сад» (1989), одна з сюжетних ліній пов'язана з героями-музикантами. Їхній творчий колектив «Перші люди», що складається з керівника Сергія, солістки Марії, поета Кості та композитора Віктора, виконує авторські пісні, міфопоетичні мотиви й образи яких закорінені в народній творчості, а також власне фольклорні композиції.

З піснею «Коні», згадуваною в монолозі Віктора, пов'язується мотив дикого весілля, який письменниці розгортає у повісті «Пан у чорному костюмі з блискучими гудзиками» та романі-феєрії «Зачаровані музиканти»: *«Я прокинувся й уявив собі, як на конях мчать закохані, давно вмерлі, з тих далеких часів, коли наречені їздили вінчатись у каретах»* [2, с. 49]. Цей мотив у творчості Г. Пагутяк є автобіографічно маркованим, оскільки у книзі «Уріж та його духи» авторка наводить історію свого діда, Григорія Басараба, який бачив містичне нічне видиво – «весільний поїзд»: *«Попереду їхали на конях музиканти, а за ними вбрані у святкові старовинні строї гості разом з молоддю – Панною з жовтим, тобто золотистим, волоссям, яке при світлі вогнища засяяло»* [4, с. 55].

Поетичним інтертекстом у романі «Компроміс» виступає народна пісня, в якій образ квітки символізує дитину: *«Як квіточка у садочку, так дитина в сповиточку»* [2, с. 103]. Кореляція образів квітки й дитини набуває іншого аранжування в монолозі Кості, в якому герой пригадує моторошний похорон: *«У маленькій труні, яку несуть на плечах, жовте дитяче личко в чепчику. <...> Ідуть собі мовчки, ось зникли за рогом, тільки лишилися пелюстки на асфальті»* [2, с. 51]. Згідно з народнопоетичними уявленнями, зірвані рослини символізують смерть, тому в давнину їх *«несли тільки на похорон: встеляли останню земну дорогу покійній людині, клали на могилу»* [1, с. 427]. Сцена похорону немовляти постає як спогад автора в есеї «Шлях півонії», в якому це видовище Г. Пагутяк називає *«настільки абсурдним, наскільки може бути абсурдним ритуал, з яким зіткнувся вперше»* [5, с. 170]. Окрім того, моторошна процесія описана у «Книзі снів і пробуджень». У пісенно-поетичному інтертексті роману «Компроміс» письменниці також застосовує властиве фольклорно-міфологічній традиції порівняння дівчини й квітки: *«А Іванові не стало квітки, рано-рано, А Іванові не стало квітки, та ранесенько. У нього квітка – Марійка-дівка, рано-рано, У нього квітка – Марійка-дівка, та ранесенько»* [2, с. 138–139].

Наскрізний у творчості Г. Пагутяк образ саду оприявнюється в оніричному інтертексті роману «Компроміс»: уві сні Костя заблукав у чужому саду і вийшов з нього за допомогою старої жінки, яка подарувала йому на прощання дві квітки. В уявленні героя флористичний образ пов'язаний з поезією: *«Так я вперше отримав у подарунок квіти, хай уві сні, але вони перестали бути для мене предметом досліджень і набули статусу символу. А де виникають символи, там народжується поезія»* [2, с. 53]. Захоплення Кості японськими віршами, у яких «панував культ краси» [2, с. 53], розділяє й сама Г. Пагутяк. В есеї «Рукави, вологі від роси», письменниця як епіграфи використовує рядки східних митців Сей Сьогагон і Ду Фу, вбачаючи в орієнтальних творах відображення високої культури почуттів, яка є «альфою і омегою гуманного ставлення до дійсності» [3, с. 105].

У романі «Компроміс» подано лібрето опери «Музики» з поетичними вставками, у яких є архетипні образи й міфологічні мотиви, характерні для багатьох творів Г. Пагутяк. Так, в одному вірші наявний образ шукача-мандрівника й мотив втраченого раю: *«А тепер я блукаю, наче морок по гаю, низько припадаю, стежечки шукаю до минулого раю...»* [2, с. 131]. Міфологема блудного сина й мотив бездомності оприявнюються в таких поетичних рядках: *«Це так, немов вертаєшся до хати, Де вже давно, давно тебе нема...»*, *«І не збагнеш вже, на яким весіллі, Гуляв так довго бідний блудний син»* [2, с. 132–133]. Ці образно-мотивні комплекси функціонують у повісті «Гірчичне зерно», в романах «Господар», «Зачаровані музиканти», «Писар Східних воріт Притулку», «Писар Західних воріт Притулку» та інших творах Г. Пагутяк.

Характерний для фольклорних творів прийом паралелізму спостерігається в поетичному інтертексті, де зіставляються образи пташки й жінки: *«– Молодая перепілочко, Чого рано з вирію вийшла? <...> – Молодая Марусенько, Чого рано заміж пішла?»* [2, с. 138]. Г. Пагутяк екстраполює міфосемантику орнітологічних образів на жіночий персонаж роману: тендітна Марія в уявленні її друзів-музикантів асоціюється з пташкою: *«Марії сам Бог велів бути пташиною безтурботною, котрій нічого не треба, крім жменьки зерна»* [2, с. 80]. Образ голуба на підвіконні лікарняної палати, в якій лежала дівчина, увиразнює духовну домінанту в образі Марії, адже ця істота у міфології – *«посередник між богом і людьми»* [1, с. 402]. Як зазначає В. Войтович, *«птахи у народних уявленнях є образами душ»* [1, с. 400]. Передчасно згасла, невиліковно хвора Марія, яка не зазнає родинного щастя, уявляється пташкою: *«Вже не народить дітей, не простелить хідників у своїй світлиці. Прилетить білою пташкою опівночі на чуже весілля»* [2, с. 138].

Пісенно-поетичним інтертекстом роману Г. Пагутяк, поданим у лібрето опери «Музики», постає вірш К. Москальця, в якому мотив нещасливої любові розгортається через символічні образи ночі, саду, годинника, свічки, дощу, дороги: *«дівчинонька, ніби свічка, все ще під дощем палає і нічого вже не знає про розлуку»* [2, с. 141]. Порівнюваний зі свічкою образ дівчини у вірші співвідноситься з образом Марії, яка згорає від хвороби і стоїть на порозі вічної розлуки зі світом.

Таким чином, у романі Г. Пагутяк «Компроміс» поетичні інтертексти містять міфологеми, семантика яких транспонується у площину прозового тексту, увиразнюючи створені автором образи, що уможлиблює їх міфокритичне прочитання. Джерелом алюзій та ремінісценцій для багатьох оповідань, повістей і романів письменниці слугують саме народнопоетичні тексти. Відтак перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі поетичних інтертекстів в інших прозових творах Г. Пагутяк.

Список використаних джерел

1. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Пагутяк Г. Компроміс // Потрапити в сад / Галина Пагутяк. – К. : Молодь, 1989. – С. 3–142.
3. Пагутяк Г. Рукави, вологі від роси // Мій Близький і Далекий Схід / Галина Пагутяк. – Львів : ЛА «Піраміда», 2014. – С. 86–131.
4. Пагутяк Г. Уріж та його духи / Галина Пагутяк. – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – 120 с.
5. Пагутяк Г. Шлях півонії // Потонули в снігах / Галина Пагутяк. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – С. 170–172.